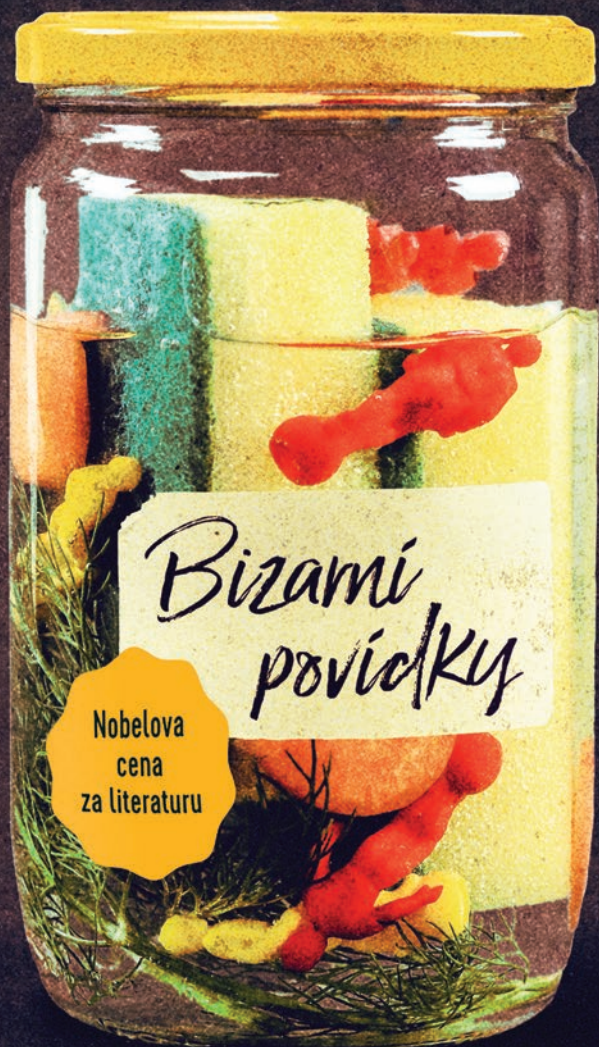

Olga Tokarczuková

Překvapivé a nepředvídatelné povídky, díky nimž se na realitu, která nás obklopuje, podíváte jinak.

Host

Cestující

Jeden člověk, který vedle mě seděl během dlouhého nočního letu přes oceán, mi vyprávěl o tom, jaké míval jako dítě noční můry. Zdál se mu pořád stejný děsivý sen a on křičel a v záchvatu paniky volal rodiče.

Stávalo se to během dlouhých večerů, tichý, špatně osvětlený čas bez televizních obrazovek (byl slyšet na nejvyšš šum rádia nebo šustění tátových novin) přál spřádání podivných myšlenek. Ten člověk si pamatoval, že se začínal bát už v podvečer, přestože ho rodiče uklidňovali laskavými slovy.

Měl tehdy tři, možná čtyři roky. Žil v ponurém domě na okraji městečka, jeho otec byl ředitel školy, zásadový, ba dokonce přísný, matka pracovala v lékárně, takže byla neustále zahalena oblakem pachu léků. Také měl starší sestru, ale ta, na rozdíl od rodičů, se mu ani nepokoušela pomoci. Naopak, s radostí pro něj

nepochopitelnou mu už od poledne připomínala, že noc je za chvíli tady. A když nebyl nablízku nikdo z dospělých, vyprávěla mu příběhy o upírech, mrtvolách vstávajících z hrobů a o všelijakých ďábelských stvořeních. Co ale bylo zvláštní, její příběhy v něm vůbec nevzbuzovaly hrůzu, neuměl se bát všech těch věcí všeobecně považovaných za strašidelné, vůbec ho neděsily, jako by v něm místo pro strach bylo už obsazeno a všechny možnosti jeho prožívání byly vyčerpány. Poslouchal její vzrušený hlas, když se ho dramatickým šeptem snažila vystrašit; poslouchal ho bez emocí, věděl totiž, že její příběhy jsou úplně nic proti postavě, kterou viděl každou noc, když ležel v posteli. Jako dospělý by tedy měl být sestře vděčný, protože mu svými příběhy naočkovala jakousi imunitu vůči všudy přítomným děsům tohoto světa, takže v určitém slova smyslu vyrostl v nebojácného člověka.

Příčina strachu byla nepopsatelná, nedokázal pro ni najít vhodná slova. Když rodiče vstupovali do jeho pokoje a ptali se, co se stalo, o čem se mu zdálo, říkal jen „on“ nebo „někdo“ nebo „ten“. Táta rozsvítil a s vírou v absolutní moc empirického důkazu ukázal do rohu za skříní nebo na místo vedle dveří a opakoval: „Vidíš, nic tady není, nic tady není.“ Máma postupovala jinak, přitulila ho k sobě, omámila svým antiseptickým lékárenským oděrem a šeptala: „Jsem tady s tebou, nic zlého se ti nemůže stát.“

Ale on byl příliš malý na to, aby měl strach ze zla. V podstatě o zlu nebo dobru ještě nic nevěděl. Byl také

příliš malý na to, aby měl strach o vlastní život. Vždyť jsou horší věci než smrt, než vysátí krve upírem, než rozsápání vlkodlaky. Děti to vědí nejlépe: samotná smrt se dá ještě přežít. Nejhorší je to, co se opakuje, co je rytmické, neměnné, předvídatelné, nevyhnutelné a bezmocné, to, co není možné ovlivnit a co člověka chytá do svých spárů a táhne s sebou pryč.

Takže ve svém pokoji, někde mezi skříní a oknem, viděl temnou lidskou postavu. Stála tam a nehýbala se. V tmavé skvrně, která musela být obličej, zářila rudá tečka, konec cigarety. Obličej čas od času vystoupil ze stínu, to když se cigareta silněji rozhořela. Světlé unavené oči se upřeně dívaly na dítě, s jakousi výčitkou. Šedivějící plnovous, svráštělá tvář, úzké rty stvořené k nasávání cigaretového kouře. Stála tam nehybně, zatímco dítě zsinalé strachem spěšně provádělo své ochranné rituály, schovávalo hlavu pod deku, pevně svíralo kovový rám postele a neslyšně recitovalo modlitbu k anděli strážnému, kterou ho naučila babička. Ale nepomáhalo to. Modlitba se změnila v křik a rodiče přibíhali na pomoc.

Trvalo to nějakou dobu, dostatečně dlouhou, aby v dítěti vznikl pocit nedůvěry v noc. Ale protože po noci vždy přicházel den a velkomyslně rozhřešil každý projev temnoty, dítě rostlo a zapomínalo. Den byl stále mocnější, přinášel stále více překvapení. Rodiče si oddychli a zanedlouho na synovy dětské noční můry zapomněli. Stárli v poklidu, každé jaro důkladně větrali všechny pokoje. A onen člověk se z dítěte

měnil v muže, který byl stále více přesvědčen o tom, že všechno, co se stalo v dětství, nezasluhuje větší pozornost. Nakonec rána a poledne vymazala z jeho paměti soumraky a noci.

Teprve nedávno — jak mi prozradil — poté, co nenápadně a pozvolna překročil šedesátku, když se jednoho večera vrátil unavený domů, odhalil celou pravdu. Předtím než šel spát, dostal hroznou chuť na cigaretu, postavil se tedy k oknu, které tma venku změnila v krátkozraké zrcadlo. Odlesk zápalky na chvíli proděravěl temnotu a pak oheň cigarety na okamžik osvětlil něčí obličej. Ze stínu vystoupila ona postava, bledé vysoké čelo, tmavé skvrny očí, obrys rtů a šedivějící vousy. Okamžitě ho poznal, vůbec se od té doby nezměnil. Znovu se v něm probudil starý návyk, už už nabíral vzduch do plic, že začne křičet — ale vždyť neměl na koho zavolat. Jeho rodiče dávno zemřeli; byl sám a dětské rituály také ztratily svou moc, už dávno nevěřil na anděla strážného. Ale když v tom jediném okamžiku pochopil, koho se kdysi tak bál, přineslo mu to skutečnou úlevu. Rodiče měli vlastně pravdu, svět venku je bezpečný.

„Člověk, kterého vidíš, neexistuje proto, že ho vidíš, ale proto, že se na tebe dívá,“ řekl ještě na závěr toho podivného příběhu a potom jsme usnuli ukolébáni hlubokým tónem hučících motorů.

Zelené děti

aneb Popis podivuhodných události
na Volyni sepsaný medikem Jeho
královské Výsosti Jana Kazimira
Williamem Davissonem

Událo se to na jaře a v létě roku 1656, kdy jsem si užíval další rok v Polsku. Přijel jsem sem před pár lety na pozvání Marie Ludvíky Gonzagy, královské manželky Jana Kazimíra, polského krále, abych mohl vykonávat práci královského medika a správce královských zahrad. Takové pozvání jsem nemohl odmítnout z titulu vysokého postavení osob, které se na mne obrátily, a také z jistých soukromých důvodů, o nichž však zde není zapotřebí hovořit. Když jsem jel do Polska, cítil jsem se nesvůj, neznal jsem totiž tuto zemi tak vzdálenou mně známému světu kraji, a považoval jsem se za jakéhosi ex-centrika, někoho, kdo pochází z centra, v němž je vědomo, co lze očekávat. Obával jsem se cizích zvyků, prudkosti východního a severního lidu, ale především zdejší nepředvídatelné aury, chladu a vlhka. Měl jsem stále v paměti osud svého přítele René Descarta, který se o několik let dříve vydal na

pozvání švédské královny do jejích severních paláců v dalekém Stockholmu a tam pobýváje, zemřel v rozpuku let a duševních schopností. Jak hrozná ztráta pro všechny vědy! Obávaje se podobného osudu, přivezl jsem si z Francie několik nejlepších kožichů, ale už první zimu se ukázaly být příliš lehké a slabé vzhledem ke zdejšímu počasí. Král, s nímž jsem se brzy upřímně spřátelil, mi věnoval vlčí kožich sahající až k samotným kotníkům, neodkládal jsem ho od října do dubna. Také během zde popisované výpravy, a to již byl březen, jsem ho měl na sobě. Věz, Čtenáři, že polské zimy, jako všude na severu, bývají kruté, představ si, že do Švédska se putuje po ledem sevřeném Mare Balticum a na mnoha zamrzlých rybnících a říčkách se pořádají karnevalové jarmarky. A vzhledem k tomu, že toto roční období zde trvá dlouho a rostliny se pak skrývají pod sněhem, botanikovi upřímně řečeno mnoho času na bádání nezůstává. Zabýval jsem se tedy chtě nechtě lidmi.

Jmenuji se William Davisson, jsem Skot a pocházím z Aberdeenu, ale spoustu let jsem strávil ve Francii, kde byla má kariéra korunována místem královského botanika a kde jsem publikoval svá díla. Skoro nikdo je v Polsku neznal, avšak cenili si mě, neboť tady si cení všech příchozích z Francie zcela nekriticky.

Co mě přimělo jít v Descartových stopách a vypravit se na kraj Evropy? Bylo by obtížné na takovou otázku odpovědět krátce a věcně, jelikož se mě však ten příběh netýká a jsem v něm pouhým svědkem, ponechám

ji bez odpovědi ve víře, že každého čtenáře přitahuje více samotný příběh než bezvýznamná postava toho, kdo jej vypráví.

Má služba na dvoře polského Krále probíhala shodou náhod v době, kdy se staly ty nejhorší události. Vypadalo to, že proti polskému království se spikly všechny zlé síly. Země byla pustošena válkou, švédskými vojsky, na východě zas týrána moskevskými útoky. Na Rusi už dříve povstali nespokojení venkované. Král tohoto nešťastného státu, vinou tajemných souvislostí, trpěl mnoha chorobami, stejně jako jeho země nájezdy. Návaly melancholie často léčil vínem a blízkou přítomností pohlaví nevěstčího. Jeho rozporuplná povaha mu přikazovala být ustavičně na cestách, ač neustále opakoval, že nenávidí pohyb a stýská se mu po Varšavě, kde na něj čekala milovaná manželka Marie Ludvíka.

Náš průvod táhl ze severu, kde Jeho královská Výsost zjišťovala stav země a pokoušela se uzavřít koalici s místními šlechtici. Už se tam objevily moskevské síly a jaly se své mrzké záměry s Rzeczpospolitou naplňovat, a vezmeme-li v úvahu Švédy, kteří se roztahovali na západě, zdálo se, že všechny temné síly se smluvily a zvolily si polskou zemi pro své kruté *theatrum* války. Pro mne to byla první cesta do této periferní divoké země a začal jsem jí litovat již v okamžiku, kdy jsme opustili předměstí Varšavy. Vedla mne však zvědavost filosofa a botanika (a rovněž, proč to skrývat, dobrá apanáž), kdyby toho nebylo, raději bych zůstal doma

a věnoval čas poklidnému bádání. Dokonce i v tak obtížných podmínkách jsem se však oddával vědě. Od té doby, co jsem dorazil do této země, mne totiž zaujal jistý místní fenomén, který je sice ve světě známý, ale zde je neobyčejně rozšířený, takže stačilo projít chudšími varšavskými ulicemi, aby si jej bylo možno povšimnout na hlavách lidu — *plica polonica*, *koltun*, jak ho tady nazývají: podivný útvar ze stočených, stažených vlasů v různých podobách, tu provazů, tu klubka nebo jakéhosi copu, jenž se podobá bobřímu ocasu. Lidé se domnívají, že tento *koltun* je plný dobrých a zlých sil, proto by jeho majitelé pravděpodobně raději zemřeli, než se ho zbavili. Uvyklý skicování, měl jsem již mnoho kreseb a popisů tohoto jevu a po svém návratu do Francie jsem hodlal publikovat na toto téma dílko. Ona zvláštnost je známa pod mnoha názvy v celé Evropě. Ve Francii nebývá zřejmě tak obvyklá, lidé tam totiž přikládají značnou váhu svému vzhledu a neustále se zabývají vlasy. V Německu se *plica polonica* vyskytuje v podobě *mahlenbrocke* nebo *alpzipf* či *drutenzopf*. Víím, že v Dánsku se mu říká *marenlok*, ve Walesu a v Anglii zase *elvish knot*. Když jsem jednou projížděl Dolním Saskem, slyšel jsem, že takovéto vlasy nazývají *selkensteert*. Ve Skotsku se soudí, že je to prastarý účes dávných pohanů žijících v Evropě, obvyklý u druidských kmenů. Rovněž jsem četl, že počátek *plica polonica* v Evropě je spjat s nájездem Tatarů na Polsko za vlády Leška Černého. Existovaly také domněnky, že tato móda sem doputovala až z Indie. Setkal jsem

se dokonce s myšlenkou, že to byli Hebrejci, kdo jako první zavedli zvyk splétat si vlasy do zplstnatělých uzlíků. Názir se říkalo svatému muži, který se pro chválu Boží rozhodl nikdy si neostříhat vlasy. Takové množství rozporuplných teorií a bílé sněžné nekonečno způsobily, že ač zpočátku pohroužen v duševní otupělost, nakonec jsem propadl tvůrčímu vzrušení a zkoumal *plica polonica* v každé vesnici, jíž jsme projížděli.

S prací mi byl nápomocen mladý Ryczywolski, velmi schopný mládenec, který nejenže mi byl butlerem a tlumočником, ale rovněž mi pomáhal provádět výzkum a také — nebudu nic skrývat — mne v onom cizím prostředí povznášel na duchu.

Cestovali jsme koňmo. Březnové počasí stále připomínalo zimní, zatím se jen schylovalo k jaru, bláto na cestách neustále zamrzalo a tálo, proměňujíc se v strašlivou hmotu, skutečné bahno, a naše povozy se zavazadly do něj co chvíli zapadaly celými koly. Pronikavá zima měnila naše postavy v cosi, co se podobalo kožešinovým pytlům.

V tomto divokém kraji, bahnitém, porostlém lesy bývají lidské osady zpravidla daleko od sebe, pročež jsme k naší nelibosti byli nuceni nocovat v zatuchlých dvorech, jednou jsme dokonce přespávali v krčmě, jelikož napadl sníh a zpomalil naši jízdu! Jeho Výsost tehdy vystupovala *incognito*, předstírajíce obyčejného šlechtice. Během zastávek jsem Jeho královské Výsosti aplikoval léky, vezl jsem s sebou celou lékárnu, a stávalo se, že jsem mu musel pouštět žilou na narychlo

složeném loži, a tam, kde to bylo možné, jsem zařizoval královskému tělu solnou koupel.

Ze všech královských nemocí se mi zdála nejškodlivější ona francouzská, kterou si Jeho Výsost nejspíš přivezla z Itálie nebo Francie. Přestože se nijak viditelně neprojevovala a bylo snadné ji skrýt (alespoň zpočátku), její následky byly velmi nebezpečné a zrádné; bylo totiž dokázáno, že se mohla nahrnout do hlavy a pomotat člověku rozum. Proto když jsem přišel ke dvoru Jeho Výsosti, okamžitě jsem naléhal, aby byla zahájena merkuriální léčba trvající tři neděle, ale Jeho Výsost si nikdy nemohla najít čas, aby v klidu zažívala rtuť, a na cestách byla taková léčba skoro neúčinná. Z jiných královských chorob mne trápila pakostnice, i když té bylo snadné předcházet, jelikož její příčinou byla nadmíra jídla a pití. Stačilo bojovat půstem, jenže postit se během cesty bylo značně obtížné. Tudíž jsem toho pro Jeho královskou Výsost mnoho nečinil.

Král mířil do Lvova, cestou se setkával s místními velmoži a žádal je o podporu, připomínaje jim, že jsou jeho poddanými, neboť věrnost této šlechty byla velmi pochybná, jelikož jí vždy šlo o vlastní prospěch, a nikoli o dobro Rzeczpospolité. Přijímali nás zdánlivě s úctou, náležitě a bohatě nás hostili, ale občas jsem cítil, že někteří považují krále za petenta. A proč a co je to za království, kde se panovník vybírá pomocí hlasování! Kdo to kdy viděl?

Válka je strašlivý fenomén, pekelný, přestože nepronikne přímo do lidských sídel, stejně se roztahuje

všude, i v tom nejubožejším příbytku, berouc na sebe podobu hladu, nemocí, všeobecného strachu. Srdce se zatvrzují, lhostejní. Mění se celé lidské myšlení, každý se stará jen sám o sebe a snaží se přežít. Někteří se přitom stávají krutými a necitlivými vůči cizímu utrpení. Kolik jsem jen během oné cesty ze Severu do Lvova viděl zla způsobeného lidmi, kolik násilí, brutality, nebývalého barbarství. Celé vesnice vypálené, pole rozrytá, změněná v úhory, všude se stavěly šibenice, jako by umění tesařské mělo sloužit pouze tomuto účelu — budování nástrojů vražd a zločinů. Nepohřbená lidská těla, která rozsápali vlci a lišky. Jen oheň a meč tady mají práci. To vše bych chtěl zapomenout, ale i nyní, když jsem se již vrátil do vlasti a píši tato slova, mám neustále tyto obrazy před očima a zbavit se jich nemohu.

Dostávaly se k nám stále horší zprávy, a únorová porážka Czarnieckiego regimentu v bitvě se Švédy u Gołębie se na královském zdraví podepsala natolik, že jsme byli nuceni na dva dny zastavit, aby mohl Král v klidu egerskou vodu užívat a dekokt pít, a získal tak nervové síly. Ba vypadalo to, jako by se na královském těle projevovaly všechny neduhy Rzeczpospolité, jako by je pojil jakýsi tajemný osud. Po oné prohrané bitvě, ještě než dorazily dopisy, totiž Krále postihl záchvat pakostnice s horečkou a bolestí tak strašnou, že jsme ji sotva byli schopni potlačit.

Asi dva dny cesty před Łuckem, když jsme míjeli Lubieszów, který před pár lety vypálili Tataři, a když

jsme projížděli hustými vlhkými lesy, uvědomil jsem si, že není hroznější země na světě, a jal jsem se litovat, že jsem souhlasil s touto cestou. Byl jsem totiž hluboce přesvědčen o tom, že se domů nevrátím a že tváří v tvář všudypřítomným bažinám a vlhkému lesu, pod nízkým nebem, mezi kalužemi pokrytými tenkou vrstvou ledu, jež připomínaly jakéhosi obra ležícího na zemi, všichni, ať chudě, či bohatě ustrojeni, králové, páni, vojáci nebo venkované, všichni jsme ničím. Viděli jsme ohněm poničené zdi kostela, do něhož tatarská zvěř nahnala obyvatele vesnice a upálila je zaživa, lesy šibenic a černá spáleniště se zuhelnatělými ostatky lidí a zvířat. Teprve tehdy jsem správně pochopil královský záměr vydat se do Lvova a v tu strašlivou dobu, kdy vnější síly Rzeczpospolitou rozrývají, vrátit zemi pod ochranu zde nejvíce uctívané a oslavované Marie, Matky Kristovy, a poprosit ji tímto způsobem o přímluvu u Boha. Zpočátku se mi jevila taková úcta k Matce Boží zvláštní. Často jsem měl pocit, že tady uctívají jakousi pohanskou bohyni a — nechť nejsem považován za kacíře — sám Bůh a Jeho Syn nesou v Mariině průvodu pokorně její stuhly. Zde je každá kaplička zasvěcena Marii, a nakonec jsem i já přivykl jejím obrazům natolik, že jsem se sám k ní počal modlit během zlých večerů, kdy jsme o hladu a v zimě uléhali ke spánku, a ve skrytu srdce jsem si uvědomoval, že to ona je této země vládkyní, zatímco u nás kraluje Ježíš Kristus. Nezbyvalo nic jiného než se zcela odevzdat vyšší moci.

Toho dne, kdy Král dostal záchvat pakostnice, jsme zastavili v usedlosti pana Hajdamowicze, łuckého podkomořího. Byl to dřevěný dvůr, vybudovaný na suchém cípu mezi bažinami, obklopený chalupami drvoštěpů, několika venkovanů a služebnictva. Jeho Výsost nevečeřela, ihned si šla lehnout, ale usnout nemohla, protože jsem naň musel seslat spánek pomocí svých lektvarů.

Ráno nám přálo počasí. Nedlouho po rozbřesku si několik strážných z královského doprovodu chtělo zkrátit čekání, než vyrazíme na další cestu. Vstoupili do houští, pryč za zvěří, a zmizeli nám z očí. Doufali jsme v mladou srnu nebo bažanty, avšak naši lovci přivezli neobyčejnou kořist, až jsme z toho všichni oněměli, včetně rozespalého Krále, jenž se okamžitě probral.

Byly to dvě děti, malé a hubené, oblečené bídně, ba hůř než bídně, protože na sobě měly jakési hrubé plátno, roztrhané a špinavé od bláta. Vlasy měly spleené do copů, které mne ihned zaujaly, jelikož se jednalo o dokonalé exempláře *plica polonica*. Děti svázali jako srny a připoutali k sedlům, měl jsem obavy, jestli jim nějak neublížili a jejich tenké kosti nepolámali. Strážní vysvětlovali, že nemohli jinak, protože kousaly a kopaly.

Když Jeho Výsost dojíдалa snídani, a potom měla ještě užít byliny, což poskytovalo naději na zlepšení její nálady, zašel jsem za těmi dětmi a přikázal, aby jim nejdříve umyli tváře. Prohlédl jsem si je zblízka,

ale dával přitom pozor, aby mě nekously. Soudě podle vzrůstu, řekl bych, že mají tak čtyři a šest let, ale když jsem se jim podíval na zuby, usoudil jsem, že jsou starší, ačkoli vypadají drobně. Dívka byla větší a silnější, chlapec naopak neduživý, podvyživený, třebaže rychlý a obratný. Ale nejvíce mě na nich zaujala kůže. Měla zvláštní odstín, který jsem ještě nikdy neviděl — mladého hrášku nebo italské olivy. A vlasy, které jim v zplstnatělých copech padaly do tváře, byly světlé, ale jakoby pokryté zeleným povlakem jako omšelé kameny. Mladý Ryczywolski mi řekl, že tyto Zelené děti, jak jsme je okamžitě nazvali, jsou jistě oběťmi války, které příroda vykrmila v lese, jak se vyprávělo třeba v příběhu o Romulovi a Removi. Pole působení přírody je obrovské, mnohem větší než skromné políčko člověka.

Jednou když jsme jeli stepí do Mohyleva, kde na obzoru ještě stoupal dým z vypálených vesnic rychle zarůstajících lesem, se mě Král ptal, co je příroda. Odpověděl jsem mu podle svého přesvědčení, že příroda je vše, co nás obklopuje, vyjma to, co je lidské, tedy nás samotné a naše výtvoř. Král tehdy zamrkal, jako by si to chtěl vyzkoušet na vlastní oči, co spatřil, nevím, ale pronesl:

„Je to veliké nic.“